

OMVENDT ADVENTSKALENDER

Lærerveiledning 2017 For 8. – 10. klasse

De tre viktigste stikkordene for årets kalender er: urfolk, diskriminering og menneskerettigheter. Selv om Peru de siste ti årene har opplevd en økonomisk vekst er rikdommen i landet veldig skjevt fordelt og mange millioner mennesker lever fremdeles i fattigdom. Quechua-folket, et av urfolkene i Peru, er blant de som blir hardest rammet av den urettferdige fordelingen i landet. De opplever å bli diskriminert, tilsidesatt og undertrykt i sitt eget land kun fordi de er urfolk. Styresmaktene og politikere møter ikke quechua-folkets behov, noe som er spesielt synlig i skolen. Mange quechua-barn slutter på skolen fordi de får en undervisning som er fremmed både for deres kultur og språk. Manglende satsning på quechua-barn sin skolegang er et brudd på barns rettigheter. Får ikke disse barna skolegang mister de også muligheten til å bryte ut av den onde fattigdomsspiralen.

Med deres hjelp gjennom Omvendt adventskalender skal vi bidra til at quechua-barn får gå på en god skole som er tilpasset deres kultur og språk. Lærere skal få videreutdanning og den opplæringen de trenger for å undervise tospråklige elever. Vi skal bidra til å lage undervisningsmateriell som er tilpasset quechua-folkets kultur og språk. Med deres hjelp kan quechua-barna få et bedre liv og muligheten til en lysere framtid. Med ny kunnskap og gjennom innsatsen for andre håper og tror vi elevene i Norge utvikler økt global empati og økt solidaritets-engasjement.

I dette dokumentet finner du en oversikt over tema for hver dag, forslag til klassesamtaler og rebusene. Fakta-boksen er til læreren dersom han/hun ønsker mer bakgrunnsinformasjon før episoden. Vi anbefaler at klassen sammen blir enige om hvordan de skal samle inn penger quechua-barns skolegang i Peru. Vi har en liste med forslag på vår [hjemmeside](#). Hver episode avsluttes med rebustid hvor klassen skal komme fram til noen (gule) bokstaver. Sett sammen bokstavene, finn den hemmelige beskjeden og bli med i trekningen om en premie fra Peru. Send svaret til post@heiverden.no og merk med "rebustid + klasse og skole". Mal til rebusen kan lastes ned fra nettsiden.

Adventsgaven settes inn på Hei Verdens **konto 3230 09 51677**. Viktig: merk innbetalingen med "Omvendt Adventskalender" + skole + klasse slik at vi kan sende klassen diplom når gaven er registrert. Vi tilbyr også å lage vippskonto til skolene slik at innsamlingen kan foregå digitalt. Når flere klasser deltar fra samme skole må dere selv se til at hver innbetaling merkes med klasse dersom dere ønsker å vite hvor mye hver enkelt klasse samlet inn. Vi har dessverre ikke mulighet for å opprette vipps til hver enkelt klasse som deltar. Dersom dere ønsker vipps må vi få beskjed innen 24. november. Send vipps-bestillingen til post@heiverden.no.

Episode 1 1. des	Bli kjent med Peru
TEMA	Introduksjon til Peru
Fakta	<p><i>Vi minner om at tema for årets kalender er urfolk, diskriminering og menneskerettigheter. Dette er en tematikk som kan være vanskelig å forstå, spesielt for de yngste elevene. Episodene prøver å bryte ned de komplekse problemstillingene og gi en pedagogisk fremstilling av hva det vil si å være urfolk, bli diskriminert, ha et annet morsmål, og hvor tøft det er å leve i fattigdom. Vi håper at dere vil være med på å gi liv til en god diskusjon om menneskerettigheter i løpet av desember. Noen elever vil kanskje tenke eller spørre hvorfor man skal samle inn penger til barn som kan se ut til å ha det ganske greit. De har jo i det minste tak over hodet, akkurat nok mat og en del materialistiske ting. Vi håper at dere også i denne diskusjonen kan trekke fram både barn og urfolks rettigheter og samtidig utfordre elevenes syn på fattigdom da det finnes mange ulike typer behov for hjelp og bistand.</i></p> <p>Peru ligger i Sør-Amerika og grenser til fem land: Ecuador, Colombia, Chile, Brasil og Bolivia. Det bor over 31 millioner mennesker i Peru. Bare i hovedstaden, Lima, bor det over 8 millioner mennesker. Det finnes tre offisielle språk: spansk, quechua og aymara. Styresmaktene, politikerne og media bruker i all hovedsak det spanske språket på tross av de mange millioner menneskene som har quechua eller aymara som morsmål.</p> <p>Peru har en vill vakker og variert natur. Det finnes tre ulike klimasoner i landet. Den ene sonen er regnskog-området i øst, dette er en del av Amazonregnskogen. Den andre klimasonen er i fjellene. Verdens lengste og høyeste fjellkjede, Andesfjellene, går gjennom Peru. De høyeste fjellene er over 6000 meter høye og mange mennesker bor høyt oppe i ulike fjell-landsbyer i Peru. Den tredje klimasonen er langs kysten av landet. Her finnes det flere store ørkenområder hvor det sjeldent regner. Jorda er tørr, men luften er fuktig og varm. Hovedstaden, Lima, ligger her ved kysten.</p> <p>Peru er rikt på naturressurser og det finnes flere velutviklede byer, deriblant Lima. Likevel er Peru, på tross av moderniserte byer og landets naturressurser, et land med mye fattigdom. Rikdommen i landet er enormt skjevt fordelt og de sosiale forskjellene er store. I 2013 levde ca. 23,9% av befolkningen under fattigdomsgrensen. Fattigdommen finnes både i og utenfor byene. De aller fleste som lever i regnskog-området og i fjellene lever i fattigdom.</p>
Samtale	<p>Før dere ser episoden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hva vet dere om Peru? Hva vet dere om Sør-Amerika? <p>Etter dere har sett episoden:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lærte dere noe nytt? Kan dere tenke på tre ting dere lærte av episoden? - Hva heter de tre klimasonene i Peru og hva kjennetegner de ulike sonene? - Hva er egentlig fattigdom? Når er en person fattig? - Peru er et land som er rikt på naturressurser, akkurat som Norge, likevel lever mange i fattigdom. Vil dere si at landet er rikt eller fattig land?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - La elevene lese om Peru her og last ned landark her. Gruppeoppgave: Lag en veggavis med utklipp og fakta og presenter for klassen. - Bruk Hei Verdens quiz/kahoot om Peru. Den kan lastes her. Den kan også brukes siste dag i kalenderen for å se hva elevene har lært.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva er navnet på den store regnskogen vi finner i Peru? (8) - Hvilket språk snakker de som styrer i Peru? (6)

Episode 2 4. des	Hvem er urfolk?
TEMA	Urfolk og inkarikets historie
Fakta	<p>Dagens episode starter med å ta for seg samene i Norge for å trekke paralleller til vårt eget urfolk. Hensikten med det er å gjøre urfolk, og behandlingen av urfolk, litt mindre fremmed for elevene.</p> <p>I dag er omtrent halvparten, ca. 15 millioner, av de som bor i Peru urfolk. To av barna vi skal bli kjent med i omvendt adventskalender, Cristina og Marco er også urfolk, nærmere bestemt quechua-folk. Quechua-folket har sitt eget språk (quechua-språket), sin egen kultur, tro og tradisjoner. I dag lever de fleste quechuaene i fattigdom. Foreldrene strever gjerne med å få nok mat på bordet og ellers forsørge familien. Quechua-folket har lenge blitt tilsidesatt i samfunnet og opplever å bli diskriminerte, men det har ikke alltid vært slik. For å få en forståelse av dagens situasjon må vi se tilbake på Perus historie. Quechua-folket er nemlig det samme folket som vi kjenner fra historien som inkafolket. Inkafolket, eller quechua-folket om du vil, regjerte i Inkariket mellom år 1100 og 1533. "Inka" er et quechua-ord som opprinnelig ble brukt om overhodet for inkariket. Inkariket strakte seg over mange forskjellige land slik som Colombia, Ecuador, Bolivia og Chile. Inkafolket var dyktige ingeniører som reiste imponerende byggverk, de var også innsiktsfulle og kloke bønder, og de var i besittelse av store mengder gull og sølv. De tilba naturen, og solen var deres Gud. Inkafolket brukte quechua – akkurat slik som quechua-folket gjør i dag. Quechua-språket var tidligere et stort og mektig språk.</p> <p>Et av de mest berømte byggverkene fra inkatiden er Machu Picchu, et av de største og mektigste symbolene på inkakulturen. Machu Picchu står på UNESCOs liste over verdensarven og er ett av de moderne underverkene.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hva vet dere om samene i Norge? Lærte dere noe nytt om samene i dag? - Barnekonvensjonen er egne menneskerettighetslover som gjelder for barn. Urfolk har også en egen menneskerettighetskonvensjon, ILO 169. Hva tror du er grunnen til at grupper som barn og urfolk har en egen konvensjon? - Noe som er likt for urfolks kultur, i ulike land, er at den har vart i hundrevis av år. Likevel opplever mange urfolk å bli diskriminert fordi de hører til et urfolk. Å bli diskriminert betyr at du blir behandlet dårligere fordi du for eksempel har en bestemt hudfarge, kultur, religion eller legning. Diskriminering er feil og urettferdig. Hva tror dere er grunnen til at urfolk ofte blir diskriminert?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Se film om urfolk her. Her er det også tilhørende oppgaver. Tilhørende oppgaver. - Les om samer - http://www.ung.no/samer/. Fordel temaene på ulike grupper. Hold foredrag for resten av klassen. Til slutt sammenligner dere samer i Norge og urfolk i Peru. Hva er likt og hva er forskjellig?
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva kaller vi de som var i et land først og som gjerne har sin egen kultur, tradisjon, språk og tro? (6) - Hva heter stedet hvor vi finner de mest berømte byggverkene fra inkatiden? (11)

Episode 3 5. des	Hva skjedde med inkafolket?
TEMA	Erobring og slutten på inkariket
Fakta	<p>Men hva skjedde egentlig med inkafolket? Hvordan mistet de alt de eide, makten og riket sitt? Og hvorfor lever etterkommerne, altså quechua-folket, i fattigdom i dag?</p> <p>Svaret på alle disse spørsmålene finner vi ved å fortelle om den spanske conquistadoren, Francisco Pizarro, som erobret inkariket i 1532. Sammen med sine menn tok Pizarro inkakongen til fange og krevde store mengder gull for å slippe han fri. Pizarro fikk det han krevde, men han drepte inkakongen likevel. Pizarro var nådeløs i sine metoder og på bare ett år hadde han tatt over styringen i inkariket. Han lagde nye landegrenser og definerte det som i dag er Peru - slik ble Peru en spansk koloni. Inkafolket ble tvunget til å leve livet som slaver i gruver eller på plantasjer for spanske herrer. Nå som inkariket var under spansk styre ble også det spanske språket innført, et språk som var så ulikt quechua-språket at inkafolket ikke forstod noe.</p> <p>Pizarro og hans menn tok også med seg mange sykdommer fra Europa, blant annet kopper, meslinger og tyfus. Disse sykdommene spredte seg over hele Sør-Amerika gjennom både mennesker og dyr og mange inkaer døde av det. Inkafolket ble bare færre og færre og spanjolene drepte inkakonge etter inkakonge. Det var også skjebnen for den siste inkakongen, Tupac Amaru, han kjempet tappert og prøvde å få Peru tilbake, men han lyktes ikke. Også han ble tatt til fange og halshugd av spanjolene.</p> <p>I 1821 ble Peru erklært selvstendig republikk og det ble innført forbud mot slaveri. Men, selv om inkaene ble fri fra slaveherrene var det spanjolene som styrte landet – og det gjorde de på spansk.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan tror dere at de bygde Machu Picchu? - Inkaene mente at Machu Picchu var en hellig plass, vet du om noen andre hellige plasser i verden? - Hva vil det si at Peru var en spansk koloni? Hvordan tror du Peru hadde vært i dag hvis ikke de hadde blitt kolonisert av Spania? - Hvordan tror du Norge hadde vært dersom Spania hadde kolonisert Norge for 500 år siden?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Finn ut på kartet hvor Inkariket var, og hvilke land som er der nå. - Hvor stort var Inkariket i forhold til Norge? - Planlegg en tur til Machu Picchu. Hva må du ha med? Hva må du huske på?
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva var det spanjolene tok med seg til Peru? De tok med seg noe som tok livet av mange inkaer. (9) - Hva heter dyret som det finnes massevis av i fjellene i Peru? (4)

Episode 4 6. des	Hvordan bor barna i fjellene?
TEMA	Levekår: Hjemme hos Marco og Cristina
Fakta	<p>Mange quechua-familier lever i fattigdom i dag, en av grunnene til det er fordi de mangler utdanning. Mange av dagens quechua-foreldre og besteforeldre har ingen utdanning fordi de sluttet tidlig på skolen - de forstod ikke hva læreren sa da læreren underviste på spansk og de snakket quechua (disse to språkene ligner ikke på hverandre i det hele tatt). Uten en utdanning er det ekstra vanskelig å få seg en jobb og dermed minsker muligheten for å bryte ut av den onde fattigdomsspiralen.</p> <p>Foreldrene til Marco (dagens episode) er borte hele uker om gangen. De blir hentet hver mandagsmorgen og er tilbake lørdagskveld. De jobber med veiarbeid i en annen by. Dette var den eneste jobben de klarte å få for hverken moren eller faren har gått på skolen og fått seg en utdanning. Jobben er tung og krevende, og arbeidsforholdene er ofte dårlige. I tillegg er det tøft at <u>begge</u> foreldrene er borte fra barna. Bestemor tar seg av Marco og fire andre barnebarn i ukedagene, det er et tungt arbeid for henne. Situasjonen til denne familien er dessverre ikke spesiell, mange quechua-foreldre som lever i fattigdom blir "tvunget" til å være borte fra barna i lengre perioder for å kunne tjene penger og være i stand til å forsørge familien.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Foreldrene til Marco sluttet på skolen fordi de ikke forstod hva læreren sa. De snakker quechua og læreren snakket spansk. Tror dere livet til Marcos foreldre hadde vært annerledes i dag hvis de hadde hatt en lærer som snakket samme språk? Hvorfor/Hvorfor ikke? Evt. Hvordan tror dere det hadde det sett ut i dag? - Hvordan tror dere at det er å bo i huset til Christina? Hva hadde dere likt/synes vært vanskelig? - Diskuter hvordan det kan påvirke en hel familie over mange generasjoner hvis et ledd ikke går på skole og får utdanning. <i>(Fra dagens episode påvirker det foreldrene som må dra bort, barna som ikke får vært med foreldrene og bestemor som må jobbe hardt for å ta vare på alle barnebarna).</i>
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Les teksten «<i>Jeg er ikke indianer, jeg er quechua</i>» høyt for klassen. Diskuter hvorfor Silvia ikke liker å bli kalt indianer.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Foreldrene til Marco er ofte borte flere dager i strekk på jobb. Hva er det de jobber med? (9) - Hva var det foreldrene til Marco ikke få gå på da de var barn? (5)

Episode 5 7. des	Cristina på skolen
TEMA	Utdanning for quechuafolket
Fakta	<p>I 1993 kom loven som sier at grunnskolen i Peru skal være obligatorisk og gratis. Det er også lovfestet at minoriteter, slik som quechua-folket, har rett på undervisning på morsmålet.</p> <p>Selv om de aller fleste barn begynner på skolen, er det mange som slutter før de har gått fem år. En av hovedutfordringene er språket. Selv om myndighetene har vedtatt at det skal være en tospråklig undervisning for minoritetsgrupper, så greier de ikke å gjennomføre det. Frivillige organisasjoner har satt i gang prosjekter der en satser på tospråklig undervisning. Skolemyndighetene i Peru støtter dette arbeidet, og de har også laget en plan for opptrapping, lærebøker på quechua m.m., men dette arbeidet går sakte. I Andesregionen er 85% av kvinnene analfabeter! Og en regner med at nærmere 30% av barna her ikke går på skole!</p> <p>En annen utfordring er lang skolevei, dette gjelder også for quechuabarna som gjerne bor langt oppe i fjellandsbyene. Det er ikke uvanlig at de må gå flere timer en vei. Dersom skoleveien blir for lang velger mange foreldre å holde barna hjemme fra skolen fordi det er problematisk for barna å komme seg hjem før det blir mørkt.</p> <p>Hverdagen for læreren i Peru er heller ikke alltid så lett. Det er myndighetene som tilsetter alle lærerne i den offentlige skolen. Det betyr at lærere kan bli flyttet fra en skole til en annen uten at læreren selv har noen innflytelse. Lærere som ikke er så flinke, eller som har kommet i unåde av en eller annen grunn, kan som "straff" bli plassert i jobber på avsidesliggende skoler i fjellene. En lærer kan bli plassert på en skole med quechua-barn uten å kunne snakke språket og uten kompetanse om tospråklig undervisning. På mange skoler er det bare én lærer.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan tror dere den lange skoleveien påvirker barna? - Hva tenker dere om skoleåkeren? Hvorfor synes læreren at det ligger mye verdifull lærdom i å ta elevene ut av klasserommet? Er dere enige/uenige? - Tror dere det er forskjell på hva barn i Norge og barn i Peru drømmer om å bli? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvilke forskjeller? - Tror dere det er lettere for barn i Norge å bli det de drømmer om enn det er for barn i Peru å bli det de drømmer om? Hvorfor/hvorfor ikke?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Les teksten «Skolen i Peru» høyt i klassen. La elevene skrive en liste der de sammenligner skolesystemene i Norge og Peru.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva fant elevene på bladene til bananplanten? (5) - Hva drømmer Cristina om å bli når hun blir voksen? (9)

Episode 6 8. des	Å snakke quechua i Peru
TEMA	Tospråklige urfolksbarn
Fakta	<p>I dag er quechuaspråket i en situasjon som er vanskelig på to forskjellige måter. På den ene siden finnes det mange quechua-folk som kun snakker quechua, på den andre siden finnes det quechuafolk som nesten bare snakker spansk og som er i ferd med å miste quechuaspråket helt.</p> <p>La oss ta den første gruppen først: Særlig quechuafolket som bor i de høyeste fjellandsbyene kan bare quechua og ingen andre språk – heller ikke spansk. Det er vanskelig å leve i Peru og ikke snakke spansk. Styresmaktene som tiltrådte da Peru ble selvstendig snakket spansk og tok ikke hensyn til at det fantes millioner av mennesker som snakket quechua. Slik er det i dag også. Og når quechuafolket ikke forstår hva som skjer og blir bestemt blir de rett og slett holdet utenfor i sitt eget land.</p> <p>Men, i landsbyene hvor Cristina og Marco bor er situasjonen litt annerledes. Der er quechuaspråket i ferd med å forsvinne helt. Barna forstår godt spansk, men mange av dem har både foreldre og besteforeldre som kun snakker quechua. Mange quechua-barn klarer ikke å forstå sine egne besteforeldre! Dersom barna vokser opp uten å lære quechua på skolen risikerer man at språket forsvinner for alltid og at inkaenes kulturarv sakte, men sikkert viskes bort.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor er det viktig at barna lærer quechua-språket på skolen? - Hva tror dere er grunnen til at quechuaspråket er i ferd med å forsvinne enkelte steder i Peru? - Se for deg at du kommer på skolen hver dag og har en lærer som underviser på et annet språk enn ditt, hvordan hadde du syns det var? Hva hadde det gjort med dine planer for fremtiden? - Det står i loven i Peru at alle quechuabarn skal få lære både spansk og quechua på skolen, likevel skjer ikke dette – hvorfor tror du det er sånn? <i>(Her kan man kanskje se tilbake i historien vi har lært for å finne noen av svarene)</i>
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Lær ord på quechua, last ned ordlister med noen enkle quechuaord- og uttrykk her. - I Peru er det ikke bare quechua-folk, det finnes ulike grupper med urfolk. I Amazonas bor folket Kukama som også snakker sitt eget språk. Se musikkvideoen fra urfolket Kukama. Sangen og musikkvideoen handler om at de er stolte av å synge og rappe på kukama, språket deres.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva kan være vanskelig når man ikke snakker samme språk? Det kan være vanskelig å _____ hverandre. (6) - Hva er det Cristina er redd skal skje med quechua-språket? Hun er redd at det skal _____? (9)

Episode 7 11. des	Marcos hverdag
TEMA	Levekår: urfolksbarn i Peru
Fakta	<p>Skole</p> <p>Selv om skolen er gratis, kan skolegangen innebære utgifter for familien likevel. For mange er selv kladdebøker og blyanter dyrt. På enkelte skoler tar de innmeldingspenger for å dekke utgifter til uniform og skolesaker. For å legge press på foreldrene til å betale henger skolen opp lister på skoleporten som viser hvem som har betalt og hvem som ikke har gjort det!</p> <p>Skolebarn i Peru har uniform. Guttene har grå bukse, blå genser og hvit skjorte. Jentene har grått skjørt, blå genser, hvit skjorte og ofte en hvit sløyfe i håret. Ikke alle skoler er like strenge på at barna må ha uniform, og på de små skolene på landsbygda er det ikke vanlig med uniform i det hele tatt.</p> <p>På mindre skoler hender det ofte at foreldrene stiller på dugnad, og hjelper til med murerarbeid, maling osv. for å holde skolen i stand.</p> <p>Quechua-tradisjoner</p> <p>Quechua-folket har videreført mange tradisjoner fra inkafolket, blant annet håndverk som veving og strikking. Med ull fra alpakkene lager de alt fra luer og klær til tepper, duker og vesker. De farger gjerne ullen selv med hjelp av planter, virvelløse dyr og mineraler. Karakteristisk for quechua-håndverket er sterke farger og flotte mønstre. På heiverden.no finnes det både strikkeoppskrift for lue og oppskrift for vennskapsbånd.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hva synes dere var likt med Marco sitt liv og livet til barn i Norge? Hva er forskjellig? - For en stund tilbake var det veldig populært med quechua-/inkainspirert mønster i moteverden. Ponchoen, som sies å komme fra Peru, var også veldig populær. Eier dere ponchoer eller klær som har inka-inspirert mønster? Hva tror dere quechua-folket synes om deres tradisjonelle plagg/mønstre har blitt en internasjonal trend? Hvem tror dere har tjent penger på å selge inkainspirerte klær? - Kjenner dere noen som kan sy bunader eller strikke tradisjonelle (norske) gensere? - Tror dere at deres generasjon kommer til å lære dere å sy bunader og å strikke? Hvorfor/hvorfor ikke? - Synes dere det er viktig at gamle tradisjoner fra deres besteforeldre eller tippoldeforeldre blir ført videre til dere? Hvorfor/hvorfor ikke?
	<ul style="list-style-type: none"> - Lær deg å lage vennskapsbånd fra Peru. Last ned oppskriften her. - Alpakkauil er populært også i Norge. Kanskje har du en ullgenser strikket av denne ullen. Elevene kan sjekke merkelappene på klærne sine for å se om noen har på seg alpakkauil, evt. spørre en de kjenner som er flink til å strikke om de pleier å strikke av alpaka ull.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva er det læreren gjør på skolen, slik at barna lærer? (10) - Hvem er det som lager maten som blir solgt i kiosken på skolen til Marco? (10)

Episode 8 12. des	Å være syk i Peru
TEMA	Helsesystemet i Peru
Fakta	<p>Når quechua-folket som bor i fjellene blir syke er det vanskelig for dem å dra til legen fordi det ofte er veldig langt til nærmeste legesenter. I tillegg har familiene sjeldent hverken bil, moped eller sykkel, så de må gå. En annen utfordring er språket. Mange av klinikkene i Peru har personal som kun snakker spansk, og er dermed ikke i stand til å gi god hjelp til quechua-folket som snakker quechua.</p> <p>Hvis du er fattig er det egentlig gratis å gå til legen i Peru, men hvis du er middels rik eller veldig rik så må du betale for det. Men, hvis du trenger medisiner må du betale for det uansett om du er fattig eller rik.</p> <p>De vanligste sykdommene i fjellandsbyene er diaré og lungebetennelse. Diaré kommer gjerne av at menneskene i landsbyene mangler rent vann. Mange får også lungebetennelse i løpet av regntiden og vinteren. Da blir det veldig vått og veldig kaldt i fjellene, og mange av familiene har dårlige hus uten ordentlige tak og uten noe form for varme.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hva tenkte dere da dere så episoden? Var det noe som overrasket dere? - Hvorfor er det vanskelig for quechua-folket som bor i fjellet å få hjelp dersom de blir syke? - Hva skjer hvis man blir syk i Norge? Hvor mye må man betale? Hvorfor er det gratis å få behandling på sykehus i Norge? Hvem betaler? - Hva tror dere er de vanligste sykdommene i Norge? Er det de samme sykdommene som i fjellandsbyene? Hva er ulikt, hvorfor?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Jobb i grupper og undersøk mer (på nett) om helsesystemet i Peru. Lag en presentasjon og presenter for klassen.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva er det vi kan få i magen av å drikke skittent vann som gjør oss syke?(9) - På legesenteret i episoden er det kun én person som snakker quechua. Hva jobber den personen som? (10)

Episode 9 13. des	James, en middelklasse gutt
TEMA	Forskjell på by/landsby og fattig/rik
Fakta	<p>Det er stor forskjell på fattig og rik i Peru, og det finnes også en stor middelklasse. I dagens episode blir vi kjent med James som er en middelklasse gutt. Han bor i en by som heter Quillabamba. Det er ikke så langt fra Cristina og Marco, men likevel er livet ganske annerledes inne i byen. For det første er Quillabamba en liten by med masse små biler, butikker og markeder. For det andre er det mye varmere i Quillabamba og enda mer frodig- Det betyr blant annet at det er lettere å dyrke flere typer frukt og grønnsaker.</p> <p>James og familien er ikke quechua-folk. James bor i en slags bygård hvor flere hus deler uteområde. I episoden viser han hvordan han bor. Hensikten med episoden er å få fram at det er store forskjeller på fattig og rik i Peru og Norge, men at det også er store forskjeller innad i Peru.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan lever James sammenlignet med Christina og Marco? Hvilket av livene ligner mest på ditt? - Peru er egentlig et middels rikt land, men rikdommen er veldig ujevnt fordelt mellom fattige og rike. Hvorfor tror dere at det er sånn? Er det sånn i Norge også? Hvorfor/ hvorfor ikke? - Hvordan tror dere koloniseringen av Peru påvirket landets rikdom? - Hvorfor utdanning er viktig for å komme seg ut av fattigdom?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Skriv en liste med minst fem punkter for hvorfor utdanning er viktig for å komme seg ut av fattigdom. - Lag en oversikt over hvilke land i Europa som koloniserte hvilke deler av Latin-Amerika, Afrika og Asia. Når og hvorfor ble koloniene avkolonisert? - Les teksten «hvorfor er det fattigdom i Peru»? - Se filmen «Hvorfor er det fattigdom». Last ned lærerveiledningen dersom du ønsker flere oppgaver om temaet.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva er det mor til James dyrker i hagen sin? Det er noe skikkelig sterke greier. (12) - Hva er navnet på urfolket som Marco og Cristina tilhører? Dette er det samme som navnet på språket mange av de snakker. (7)

Episode 10 14. des	Plikter hjemme, lek og fritid
TEMA	Levekår
Fakta	Hensikten med dagens episode er å få en større innsikt i levekårene til urfolksbarn i Peru. Elevene vil lett kunne se forskjellen på livet i Norge og livet i fjellandsbyen i Peru, men vi ønsker å utfordre dere til å samtidig se etter likheter. Vi tror at det er lettere å bygge solidariske bånd hvis man også evner å se at vi på mange måter er ganske like.
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvilke plikter har dere hjemme? - Er det stor forskjell på dine plikter og barna i Perus plikter? - Både Marco og Cristina har marsvin som kjæredyr, men de spiser dem også til middag – gjerne til bursdager eller på julaften. Hvilke middagstradisjoner har dere på bursdag og julaften, spiser dere dyr til festmiddagen?
Ler mer	<ul style="list-style-type: none"> - Les teksten «Den lange veien». Hva tenker elevene om nordmennenes møte med fjellet i Peru? Hvordan ville dere taklet å gå den lange veien?
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - I Peru er det stor forskjell på fattig og rik. Noen barn har mange fine leker, mens andre må lage lekene sine selv. Mange vil si at dette er skikkelig _____ Hva er det? (11) - I Peru sparer familier gjerne på marsvinet til helt spesielle anledninger fordi marsvinet blir sett på som en _____. Hva blir marsvinet sett på som? (11)

Episode 11 15. des	Hvordan er det å være bonde i Peru?
TEMA	Urettferdig handel
Fakta	<p>Quechua-bonden jobber som regel hardt for å brødfø sin egen familie, deretter selge overskuddet av det man dyrker på markedet. Konkurransen på markedet er stor og det er vanskelig å få en god pris for varen sin. Ofte sitter bonden igjen med veldig lite fortjeneste på det han/hun har brukt mye ressurser på å dyrke fram.</p> <p>De aller færreste har traktorer eller andre moderne jordbruksmaskiner, og bruker okser kombinert med kjerre, plog eller andre redskaper. De alle fattigste bøndene har kun seg selv og sine redskaper, ingen okser. Det kan være vanskelig å dyrke mat i fjellet for jorda er ofte tørr og det er lite varme. Mange av quechua-bøndene bor over 3500 meter over havet og det er lite som vil gro og kan dyrkes i en slik høye. Men, i solsiden av fjellet kan man dyrke både poteter og mais.</p> <p>Ved å vise den lange prosessen som ligger bak en kopp kaffe forteller dagens episode om kaffebondens urettferdige handel hvor han/hun sitter igjen med en dårlig fortjeneste. Dersom du ønsker å ta inne matematikk i kalenderen kan man bruke tallene i dagens episode til å fremstille ulike urettferdige mattestykker.</p> <p>Dersom du vil lese mer om selve kaffeprosessen kan du gjøre det her: http://kaffe.no/foredling/</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hva tenker dere om at Justina aldri har vært på kafé selv, når det er hun som dyrker kaffen som drikkes på kafeer. - I butikkhyllene i Norge kan man finne kaffe fra mange ulike land. Kan dere nevne noen av dem? Kanskje dere klarer å nevne noen andre land i mellom eller Sør-Amerika? - Hva er likt og hva er ulikt med å være bonde i Peru og bonde i Norge? - Tror dere den norske bonden også rammes av en urettferdig handel? Tror dere den norske bonden er fornøyd med prisen han/hun får for sine varer, enten det er melk, korn eller kjøtt? - Hva kan den norske bonden gjøre dersom han/hun ikke er fornøyd med prisen han/hun får for varene sine? Tror dere det er lettere for den norske bonden å klage på en urettferdig pris enn det er for bonden i Peru?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Lekse: Sjekk neste gang de er i butikken, eller sjekk kaffen hjemme for å se om noen kan finne kaffe fra Peru. - Oppgave om urettferdig handel: «Følg en genser» - Oppfordring til læreren: Dersom du ønsker å ta inne matematikk i kalenderen kan man bruke tallene i dagens episode til å fremstille ulike urettferdige mattestykker.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva heter kaffe på spansk? Det er det samme ordet som man kan kalle kafé på engelsk. (4) - Når kaffebærene er modne kan Cristina og faren plukke dem ned fra kaffeplanten. Dette kalles å _____ bærene. Dette ordet minner nok veldig om en årstid.

Episode 12 18. des	Hvordan påvirker klima bonden i Peru?
TEMA	Jordbruk og klima
Fakta	<p>Bønder overalt i verden er nødt til å tilpasse seg klima, men når klima endrer seg og blir stadig mer uforutsigbart byr det på problemer for mange – og rammer spesielt den fattige bonden. I dagens episode tar vi for oss hvordan kaffebonden rammes av klimaendringer og hvordan det innvirker på hans liv.</p> <p>Kaffeplanten er en særdeles kresen plante. Den vil helst ha en helt spesiell temperatur, bli dyrket i riktig høyde og få akkurat passe med regn og lys. For varmt vær kan gjøre at kaffeplanten får sykdommer, eller at det kommer uønskede insekter på planten.</p> <p>Dersom du vil lese mer om hvordan klimaforandringer påvirker kaffeproduksjon:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Global warming brews big trouble in coffee birthplace Ethiopia - Climate change could lower the quality of your coffee
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor er klimaendringene urettferdige? - Mange miljøorganisasjoner snakker om "klimarettferdighet". Hva tror dere det betyr? - Er den norske bonden like avhengig av et stabilt klima som den Moises i dagens episode? Hvorfor/Hvorfor ikke? - Hva tror dere er grunnen til at menneskene ikke gjør mer for å redde klimaet? - Hva tror dere menes med at klimaendringene er "dobbel urettferdig" for barn som lever i fattigdom? (<i>Klimaendringer er urettferdige for barn – de kommer til å leve med klimaendringene i fremtiden, og har ikke skylda for forurensingen. Klimaendringer er urettferdige for dem som lever i fattigdom – de er ofte dem som blir mest berørt av klimaendringene, men de har ikke skylda for forurensingen.</i>)
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - For å lære mer om klimaurettferdighet, kan dere se denne filmen. - Gå gjennom rettigheter i barnekonvensjonen. Hvilke rettigheter blir truet av klimaendringene? Forklar hvorfor og hvordan! - Skriv et brev til Klima og miljøministeren i Norge og fortell om hvor urettferdig dere syntes klimaendringene er. Adresse: Kongens gate 20, Postboks 8013 Dep, 0030 Oslo. - Skriv en tekst hvor du prøver å svare på; "Hvorfor gjør vi ikke mer for å redde klima?"
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Hva er det mennesker gjør som bidrar til at temperaturen på jorda stiger? (10) - Hvem er det Moises tror ville blitt lei seg om de så hvordan menneskene lever i dag? (11)

Episode 13 19. des	Drømmen om et annet liv
TEMA	Diskriminering av urfolk
Fakta	<p>Å leve i fattigdom er vanskelig. Mange quechuafolk drømmer om en bedre hverdag og flytter derfor ned fra fjellene og inn til byene for å søke etter jobb, men ofte møter de en tøffere hverdag enn den de dro fra. Quechua-folket blir diskriminert, og ingen vil ansette dem enten fordi de snakker for dårlig spansk eller fordi de "har feil utseende". Det finnes en egen internasjonal avtale for urfolk, ILO-konvensjonen 169 som sier at alle urfolk i verden har rett til å bli behandlet bra. Likevel blir quechua-folket dårlig behandlet. Siden diskrimineringen av quechua-folket har vart så lenge er det nesten blitt "vanlig" å både tenke og snakke stygt om dem. Mange av quechua-folkene som drar ned fra fjellene for å søke lykken i byen ender ofte opp med å bo i slummen og leve et enda mer fattig og vanskelig liv enn det de gjorde i fjellandsbyen.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvordan tror du det er å være urfolk i dag? I Norge, i Peru, i andre land? - Er det noen av eksemplene på diskriminering av urfolk(fra kalenderen) dere har blitt overrasket over? Rystet over? - Finnes det grupper som blir diskriminert i Norge i dag? Hvem kan det være og hvordan? - Hva betyr det egentlig å ha en annen kultur? - Hvorfor er det viktig at vi beskytter urfolks rettigheter? - Hva tror dere skjer hvis alle urfolksgrupper blir helt like resten av folket i det landet de bor i? - Hva kan vi lære av urfolk? Hvorfor er det viktig å lære av urfolk?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Hvis ikke dere så filmen om urfolk i begynnelsen av kalenderen, kan i dag være en fin anledning. Den kan sees her.
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Mange quechuaer drar ned fra fjellene og til de store byene. Hva er det de ønsker å komme bort fra? (12) - Hva er det du har lite av hvis du lever i fattigdom? Da har du lite _____? (5)

Episode 14 20. des	Hva gjør Hei Verden i Peru?
TEMA	Hva går pengene til?
Fakta	<p>Pengene dere samler inn går til Hei Verdens skoleprosjekt i Peru. Pengene skal bidra til at quechua-barn skal få gå på en god skole som er tilpasset dem, slik at de kan få muligheten til å komme seg ut av den vonde fattigdomsspiralen.</p> <p>Mer konkret blir pengene brukt til dette:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lage flere skolebøker og undervisningsmateriell spesielt tilpasset til quechua-folket, slik at det blir lettere for quechuabarna å lære begge språkene godt. - Lærerne skal få gå på kurs slik at de lærer hvordan de skal undervise barn med to språk. - Hei Verden jobber også for at foreldre og besteforeldre skal bli engasjert i barnas skolehverdag. Når foreldre og besteforeldre ser hvor viktig det er å gå på skolen er sjansen mindre for at de tar elvene ut av skolen. - Hei Verden jobber også for at foreldre og besteforeldre som er eksperter på ulike quechuatradisjoner skal være en del av timeplanen. De skal ta elevene med ut av klasserommet og lærere dem viktige ting i naturen. Blant annet hvordan de kan dyrke fram gode banan- og kaffeplanter, bruke maten i tradisjonelle retter, veve og sy quechuaklær og bruke naturlige urter og blomster til for å holde seg friske og raske. Det er viktig at disse barna får lært seg praktiske ting også. Vi ser at de blir stolte av å være quechua-folk når de får lære om sine egne tradisjoner og skikker på skolen.
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hvorfor er det viktig at Cristina og Marco lærer seg både spansk og quechua godt? - Hvilke konsekvenser kan det få for quechua-folket dersom quechua-språket hadde dødd ut? - Tror dere quechua-folket kan oppleve å bli mindre diskriminert dersom de lærer seg både spansk og quechua godt? - Hvorfor er det viktig at lærerne får videreutdanning i hvordan de skal undervise tospråklige elever? - Hvilke konsekvenser tror dere det har for quechua-barna dersom foreldrene deres ikke ser verdien av å sende dem på skolen?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Her kan dere lese mer om prosjektet i Peru
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Pengene dere samler inn skal blant annet gå med til å lage flere _____? Det er noe som vi bruker mye i undervisningen på skolen. (10) - Hvilket land er vi i i årets kalender? Vi er i _____? (4) - Hvor mange barn er det viktig at får gå på skolen? (4)

Episode 15 21. des	Hva drømmer barna i Peru om?
TEMA	Urfolksbarn levekår i Peru
Fakta	<p>Etter å ha tilbragt adventstiden med barn og unge i Peru har klassen helt sikkert tilegnet seg mye ny kunnskap om likheter og forskjeller. Vi i Hei Verden synes det er viktig at man også formidler verdien av likeverd og likhet til elevene. Selv om vi bor på to forskjellige steder i verden og lever under til tider svært ulike levekår, så er vi også ganske like på mange måter. Vi liker kanskje å gjøre de samme tingene på fritiden og har kanskje noen av de samme drømmene for framtiden.</p> <p>Takk for følget og innsatsen i desember.</p>
Samtale	<ul style="list-style-type: none"> - Hva drømmer du om å bli? Ligner det drømmene til Cristina og Marco? - Tror dere barn har de samme drømmene uansett hvilket land de kommer fra? - Tror du Marco og Cristina kan bli det de drømmer om hvis de fortsetter på skolen? - "Da vi ble født i Norge var det litt som om vi vant førstepremien i lotto" sies det i denne episoden – hva tror dere menes med det?
Lær mer	<ul style="list-style-type: none"> - Del et stort ark i seks og tegn en tegneserie fra kalenderen. Den siste tegningen skal være Marco eller Cristina slik du håper livet hans eller hennes ser ut om ti år?
Rebus	<ul style="list-style-type: none"> - Romario, klassekameraten til Cristina, drømmer om å bli lærer slik at flere quechuabarn kan få seg en _____? Hva er det man kan få seg hvis man går på skolen? (9) - I barnekonvensjonen står det at alle barn har rett til å gå et sted. Hvor er det alle barna har rett til å gå? (6) - Hva er det Luz Clarita drømmer om å bli? Det er kanskje et litt vanskelig ord. Det har med tall å gjøre. (14)